

ФАВҚУЛОДДА ВАЗИЯТЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ТАРТИБИ

Мамбеткаримов Бердах Бисенбаевич

*Қорақалпоғистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар бошқармаси Ҳаёт фаолияти
ҳавфсизлиги ўқув маркази катта ўқитувчиси*

Аннотация. Мазкур мақолада фавқулодда вазиятларнинг турлари, ўзига хос хусусиятлари ва уларни олдини олишнинг ташкилий-ҳуқуқий ҳамда амалий механизмлари ёритилган. Табиий ва техноген фавқулодда вазиятларнинг келиб чиқиш омиллари таҳлил қилиниб, хавфни камайтириш ва барвақт олдини олиш чора-тадбирларининг аҳамияти очиб берилган. Халқаро тажриба асосида фавқулодда вазиятларни бошқариш тизимини такомиллаштириш бўйича илмий хулосалар келтирилган.

Калит сўзлар: фавқулодда вазиятлар, хавф, олдини олиш, табиий офатлар, техноген ҳалокатлар, халқаро тажриба.

Ҳозирги замонда табиий офатлар, техноген авариялар ва ижтимоий хавфлар кўламининг кенгайиб бориши инсоният хавфсизлигига жиддий таҳдид солмоқда. Ер қимирлаши, сув тошқини, қурғоқчилик, ёнғинлар, саноат авариялари каби фавқулодда вазиятлар катта инсон ва иқтисодий йўқотишларга олиб келмоқда. Шу боис фавқулодда вазиятларнинг хусусиятларини чуқур ўрганиш ва уларнинг олдини олиш самарали тизимини яратиш долзарб вазифалардан бири ҳисобланади.

Фавқулодда вазиятларни олдини олиш — бу хавфларни олдиндан аниқлаш, таҳлил қилиш ва камайтиришга қаратилган комплекс чора-тадбирлар тизимидир. Ушбу мақолада фавқулодда вазиятларнинг асосий хусусиятлари ва уларнинг олдини олиш тартиби илмий-назарий жиҳатдан таҳлил қилинади.

Фавқулодда вазиятлар тушунчаси ва уларнинг асосий хусусиятлари

Фавқулодда вазиятлар — инсон ҳаёти, соғлиғи, атроф-муҳит ва моддий бойликларга жиддий зарар етказиши мумкин бўлган табиий ёки техноген ҳолатлардир. Улар қуйидаги асосий хусусиятларга эга:

- кутилмаганлик ва тез ривожланиш;
- инсон ҳаётига юқори даражада хавф туғдириши;
- кенг ҳудудни қамраб олиши;
- катта иқтисодий ва ижтимоий йўқотишларга сабаб бўлиши.

Фавқулодда вазиятлар келиб чиқиш манбаига кўра табиий (зилзила, сел, бўрон), техноген (саноат авариялари, портлашлар) ва ижтимоий (оммавий тартибсизликлар) турларга бўлинади.

Фавқулодда вазиятларни олдини олишнинг асосий йўналишлари

Фавқулодда вазиятларни олдини олишнинг асосий мақсади инсон йўқотишлари ва моддий зарарни минимал даражага туширишдан иборат. Бу куйидаги йўналишлар орқали амалга оширилади:

- хавфли ҳудудларни аниқлаш ва мониторинг қилиш;
- эрта огоҳлантириш тизимларини жорий этиш;
- аҳолини фавқулодда вазиятларга тайёрлаш;
- муҳофаза иншоотлари ва инфратузилмани мустаҳкамлаш.

Ушбу чора-тадбирлар давлат органлари, маҳаллий бошқарув идоралари ва жамоатчиликнинг ҳамкорлигини талаб этади.

Халқаро тажрибада фавқулодда вазиятларни олдини олиш амалиёти

Халқаро амалиётда фавқулодда вазиятларни бошқариш хавфни камайтириш концепцияси асосида ташкил этилади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Фалокатлар хавфини камайтириш бўйича дастурларида профилактика, барқарор ривожланиш ва жамоатчилик иштирокини таъминлаш устувор йўналишлар сифатида белгиланган.

Ривожланган мамлакатларда замонавий ахборот технологиялари, сунъий интеллект ва геоахборот тизимларидан фойдаланиб, хавфларни прогноз қилиш ва олдини олиш самарали йўлга қўйилган. Бу тажрибани миллий амалиётга жорий этиш фавқулодда вазиятлар оқибатларини камайтиришда муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса қилиб айтганда, фавқулодда вазиятларнинг хусусиятларини ўрганиш ва уларнинг олдини олиш тизимини самарали ташкил этиш инсон хавфсизлигини таъминлашнинг асосий шартларидан бири ҳисобланади. Давлат сиёсати, илмий ёндашув ва халқаро тажрибанинг уйғунлиги фавқулодда вазиятлар хавфини камайтиришга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction.
2. World Health Organization (WHO). Emergency Risk Management for Health.
3. Haddow G., Bullock J., Coppola D. Introduction to Emergency Management. Butterworth-Heinemann, 2020.
4. Shaw R. Disaster Risk Reduction: Methods, Approaches and Practices. Emerald Publishing, 2012.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаро муҳофазаси тўғрисида”ги Қонуни.
6. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030.